
Régészeti örökségvédelmi hatástanulmány

Orosháza város településrendezési eszközeinek tervezett módosításához

Készítette:

Liska András
régész, örökségvédelmi szakértő

2016

Bevezetés

A hatástanulmány Orosháza város településrendezési eszközeinek tervezett módosításához készült. Elkészítésének célja – a „kulturális örökség védelméről” szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv) és a 39/2015. (III. 11.) Korm. rendelet (R) előírásainak megfelelően – Orosháza város közigazgatási területén, a külön térképen jelölt 27; 31; 37; 47. és 53. sz. módosítások által érintett területrészekben az örökségi elemek teljes körű számbavétele, lokalizálása, illetve az esetlegesen szükséges örökségvédelmi hatáscsökkentő ajánlások megfogalmazása volt. A hatástanulmány kifejezetten csak az 27; 31; 37; 47. és 53. sz. módosítások által érintett területrészekre vonatkozó információkat tartalmazza.

Az alábbi régészeti örökségvédelmi hatástanulmány, illetve az alábbiakban felsorolt adatok és megállapítások nem pótolhatják, helyettesíthetik az egy-egy földterületre, lelőhelyre vonatkozóan, telekértékesítéshez vagy bármilyen földmunkához kapcsolódóan a területileg illetékes járási kormányhivatalok örökségvédelmi szakhatósági véleményének, engedélyének kikérését. Bármilyen földterülettel kapcsolatos jogi ügylet előkészítésének részeként, illetve bármilyen földmunka tervezésekor elkerülhetetlen az adott örökségvédelmi hatóság hivatalos megkeresése, és hivatalos véleményének, szakhatósági állásfoglalásának beszerzése.

Jelen munkát a „szerzői jogról” szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, régészeti lelőhelyre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozása, vagy továbbadása csak a szerző engedélyével történhet.

Jogszáabályi környezet:

(A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk, azaz a régészettel érintett területeken követendő eljárások, jogok és kötelezettségek) A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

2001. évi LXIV. törvény a „kulturális örökség védelméről”

39/2015. (III. 11.) Korm. Rendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról.

Vizsgált terület bemutatása

a., Történeti leírás, régészeti örökség

Természet, tájhasználat – településhálózat és településszerkezeti összefüggések

Orosháza területe geomorfológiailag, illetve az Árpád-kori megtelepedéstől eltelt időszakot tekintve történelmileg egyaránt marginális helyzetben van. Földrajzilag azért, mert a Maros hordalékkúpja északi szélén, az úgynevezett Békési löszháton helyezkedik el (a Békési sík közvetlen szomszédságában). Történetileg pedig azért, mert a magyar honfoglalás után kialakult/kialakított megyerendszer szinte a földrajzi kistájak határvidékével esett egybe: azaz Orosháza területe a megye Ny-i szélén élte életét az Árpád-korban, középkorban, illetve a későközépkori újjátelepítést követően egyaránt. S bizonyos tekintetben éli most is, kényszerűbb nyitottsággal a szomszédos Csongrád megye irányába. A település fekvése régészeti szempontból meghatározza a közigazgatási területére eső – már ismert és még ismeretlen – régészeti lelőhelyek mennyiségét és jellegét is. A Békés megye területén eddig végzett régészeti terepbejárások tapasztalatai ugyanis az utóbbi években egyértelműen bebizonyították, hogy a megye területe a régészeti lelőhelyek előfordulását tekintve két nagy tájegységre bontható. Az egyik a Körösök völgye, ahol a lelőhelyek szabályosan sorakoznak, vizek folyásához, azok partjához igazodnak, kiterjedésük pedig közel egyforma. A másik terület a Körösök völgyétől távolabb eső térség, a Maros hordalékkúpja, ahol nagy, belső, víz nélküli felszín a jellemző, változatos és szabálytalan geomorfológiai viszonyokkal. A régészeti lelőhelyek mindkét területen természetszerűen igazodtak a táj felszíni viszonyaihoz, az egykori megtelepedésre alkalmas helyek tehát szorosan követik a felszín adta lehetőségeket, és ezek határozzák meg a lelőhelyek fekvését és kiterjedését is.

b, Településkép

A fentebb vázolt földrajzi környezet nem egységes. A térségünk komplementer tényezői: a partos területek át- meg átszövik Orosháza bel- és külterületét, a köztes területeken laposabb, vízállásos részek váltakoznak egymással. Az Orosháza É-i részén nyomon követhető Hajdú-völgy szakaszai (Csorvás-ér, Szénás-ér, Mágocs-ér) vonulatai a legmeghatározóbbak. Ebbe a rendszerbe tartozik a Gyopáros és környéke. Orosháza É-i részén tehát a hátságok igen meghatározóak. Köztük húzódozó vízállásos, pangó vizes (szikes) területek ritkábban jelentkeznek, mint az Orosháza D-i részén jelentkező nagyobb kiterjedésű, laposabb területeken, ahol a régészeti lelőhelyek is másként mutatkoznak, mint a partosabb területeken

c, Településszerkezet és területhasználat, településkarakter

A régészeti lelőhelyek természetesen igazodtak a táj felszíni viszonyaihoz, az egykori megtelepedésre alkalmas helyek tehát szorosan követik a felszín adta lehetőségeket, és ezek határozzák meg a lelőhelyek fekvését és kiterjedését is. A régészeti lelőhelyek természetesen igazodtak a táj felszíni viszonyaihoz, az egykori megtelepedésre alkalmas helyek tehát szorosan követik a felszín adta lehetőségeket, és ezek határozzák meg a lelőhelyek fekvését és kiterjedését is.

d, Védeltségek

Régészetileg védett terület nincs a település határában. A tervezési területre eső régészeti lelőhelyek, mint nyilvántartott lelőhelyek ex-lege általános régészeti védelem alatt állnak. A Kötv. 11. § alapján, a régészeti lelőhelyek általános védelem alatt állnak. A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni, a védelemre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenni (Kötv. 10. §). A Kötv. 19. § (2) alapján, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozgathatók el. A Kötv. 22. § (1) alapján, a régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén az örökségvédelmi hatóság által előírt módszerekkel megelőző régészeti feltárást kell végezni. Az örökségvédelmi intézkedésekre vonatkozó javaslatok kidolgozása során a Kötv. 22. §-ban és a Korm. R. 4-9. §-ban foglalt szempontokat kell figyelembe venni.

e. Örökségi értékek elemzése

Az adatgyűjtés eredményei alapján az alábbi régészeti lelőhelyeket azonosítottuk Orosháza közigazgatási területén, azon belül az 27; 31; 37; 47. és 53. sz. módosítások által érintett területrészekben:¹

27. sz. tervezési terület

Lelőhely azonosító:	89759	
Település:	Orosháza	
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Orosháza 187. lelőhely, Gyökeresi kertészet	
Térkép vetülete:	EOV	
Térképlap száma:	38-313	
EOV koordináták:	x (É-D): 771847 y (K-Ny): 138932	
Érintett helyrajzi számok ²	0581/12, 0581/17, 0581/16	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	Település	szarmata kor, Árpád-kor
Leírás:	A város belterületétől ÉNy-ra, a Gyökeres nevű határrészen, a Németh László utcától D-re, egy közel K-Ny-i irányú egykori folyómeder északi részén kerültek elő szarmata kori és Árpád-kori edénytöredékek 2014-ben.	
Irodalom, kutatottság:		

31. sz. tervezési terület

Lelőhely azonosító:	39739	
Település:	Orosháza	
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Orosháza 17. lelőhely, Vízműtelep	
Térkép vetülete:	EOV	
Térképlap száma:	38-314	
EOV koordináták:	x (É-D): 775947 y (K-Ny): 136698	

¹ A lelőhelykatalógus kifejezetten csak az 27; 31; 37; 47. és 53. sz. módosítások által érintett területrészekre vonatkozó információkat tartalmazza.

² Az érintett helyrajzi számok esetében piros színnel jelöltük a közhivatalos örökségvédelmi nyilvántartásban (LLTK) nem szereplő helyrajzi számokat.

Érintett helyrajzi számok	0137/1, 0118/35, 0118/36, 0118/61, 0118/60, 0117	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	Temetkezés	Szarmata kor
Leírás:	A vízműtelep építésekor 1974-ben gyöngyöket, és egy ezüst fibula töredékét találták a munkák során, amelyek szarmata temetkezés(ek)ből származnak. A terület nagyon alacsony fekvésű, a vízműtelep építésekor földet hoztak ide. Legvalószínűbben akkor kerülhettek ide szarmata sírokból származó tárgyak. A 2015-ben a területen elvégzett próbafeltárás során semmilyen régészeti jelenség vagy lelet nem került elő.	
Irodalom, kutatottság:		

37. sz. tervezési terület

Lelőhely azonosító:	71543	
Település:	Orosháza	
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Orosháza 122. lelőhely, Jácint u. 17/A	
Térkép vetülete:	EOV	
Térképlap száma:	38-313	
EOV koordináták:	x (É-D): 771397 y (K-Ny): 137859	
Érintett helyrajzi számok	10505	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	település	Árpád-kor
Leírás:	Orosháza város belterületétől Ny-ra, a Gyopárosi ugarok nevű határrészben, egy hétvégi telek területén Árpád-kori edénytöredékek kerültek elő. A lelőhely a térképen jelölt ÉK–DNy-i irányú kiemelkedésen helyezkedik el.	
Irodalom, kutatottság:		

Lelőhely azonosító:	82107	
Település:	Orosháza	
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Orosháza 157. lelőhely, Tátika utca 5.	
Térkép vetülete:	EOV	
Térképlap száma:	38-313	
EOV koordináták:	x (É-D): 772052 y (K-Ny): 137309	

Érintett helyrajzi számok	7569, 7543, 7544, 7545, 7546, 7567, 7568, 7566, 7542, 7509	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	temetkezés	Ismeretlen kor
Leírás:	Orosháza város belterületétől Ny-ra, a Gyopárosi Páskum nevű határrészben ismeretlen korú emberi koponya került elő egy hétvégi ház kertjéből, kb. 60 cm mélységből.	
Irodalom, kutatottság:		

47. sz. tervezési terület

Lelőhely azonosító:	1447	
Település:	Orosháza	
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Orosháza 1. lelőhely, Monor, Farkas-tanya	
Térkép vetülete:	EOV	
Térképlap száma:	38-312	
EOV koordináták:	x (É-D): 778118 y (K-Ny): 140195	
Érintett helyrajzi számok	0693/15, 0680/1, 0694/9, 0694/22, 0694/21, 0694/19, 0693/13, 0693/10, 0693/9, 0693/4	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	település	Késő bronzkor
Leírás:	Orosháza város belterületétől ÉK-re a, 47. sz. főút Orosházát elkerülő szakasza I. ütemének nyomvonala által érintett lelőhelyen késő bronzkori település részletét tárták fel 1996-ban. A lelőhely a közeli kiemelkedés kelet-nyugati lejtőjén helyezkedik el. A lelőhelyet vízjárta területek veszik körül.	
Irodalom, kutatottság:		

53. sz. tervezési terület

Lelőhely azonosító:	82097	
Település:	Orosháza	
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Orosháza 156. lelőhely, Belterület, Családsegítő udvara	

Térkép vetülete:	EOV	
Térképlap száma:	38-314	
EOV koordináták:	x (É-D): 774810 y (K-Ny): 136227	
Érintett helyrajzi számok	2964/1, 2968, 3617, 3618/2, 3619, 2942, 2966, 2965	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	település	Árpád-kor
Leírás:	Orosháza város belterületének közepén, a Dózsa György és a Hajnal utca sarkán lévő gyermekjóléti és családsegítő központ, udvarán egy tűzivíztározó építése során Árpád-kori kemencét találtak 2004-ben.	
Irodalom, kutatottság:		

Hatásvizsgálat

A tervezett változtatások hatása a történeti településhálózatra, a természeti és táji hatások, településképi feltárulása, valamint a régészeti emlékek, feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatthatóságának, vagy pusztulásának esélye

A már ismert lelőhelyek területén csak olyan, esetleg földmunkával is járó változtatásokra kerülhet sor, amely az adott régészeti lelőhelyet nem veszélyezteti, illetve amely során biztosított a régészeti örökség bármely részének előzetes vagy folyamatos megmentése (régészeti megfigyelés, megelőző feltárás), továbbiakban a régészeti lelőhely továbbra is hozzáférhető marad.

A még nem ismert, de a táj geomorfológiájából következtetve biztosan nagy számban feltételezhető régészeti lelőhelyek vonatkozásában ugyanakkor azt kell szem előtt tartani, hogy a váratlanul előkerülő leleteket a szabályozóknak megfelelően a területileg illetékes megyei hatókörű városi múzeumnak bejelentés, a terület érintetlenségét a régész szakember helyszíni szemlájéig biztosítsák, s a mentőfeltárás elvégzését lehetővé tegyék. A térképek alapján már most állítható, hogy számos, eddig nem feltérképezett lelőhely található a település határában. Egyértelmű, hogy a lelőhelyek nagyobb része a külterületen kerülhet elő, de a belterületen is várható egy-egy lelet vagy régészeti lelőhely felbukkanása.

A külterületeken leginkább mezőgazdasági munkálatok folynak, amelyekkel kapcsolatban arra kell felhívni a mezőgazdasági munkát végzők figyelmét, hogy az átlagosnál mélyebb szántás, különösen pedig az altalajlazítás és az alagcsövezés a lelőhelyek rongálását eredményezik, ezért ezek kerülendők. Az olyan területeken, ahol a jelenlegi felszíni viszonyokat megváltoztató tevékenységet terveznek (pl. erdősítés, bányanyitás, halastó vagy öntözőcsatorna létesítése, stb.) és az esetlegesen ott fekvő régészeti lelőhelyet elfedné, hozzáférhetetlenné tenné, esetleg elpusztítaná, csak olyan előkészítő munka után legyen elképzelhető, amely biztosítja az ott lévő régészeti örökség elemeinek megelőző feltárását. A belterületen ugyanakkor az építési, közműfektetési tevékenység jelent veszélyt a régészeti

lelőhelyekre, leletekre. Fontos ezért, hogy különböző építési tevékenységek, különös tekintettel pedig a közműfektetési munkák során figyelmet fordítsanak az esetlegesen előkerülő régészeti korú sírokra, objektumokra, leletekre. Ezek bejelentési kötelezettség alá tartoznak, és a szemlét végző régész szakember megjelenéséig a tulajdonos, a beruházó, vagy a kivitelező biztosítani köteles a lelet vagy objektum eredeti állapotának dokumentálhatóságát.

Részletes hatásvizsgálat tervezési területenként

27. sz. tervezési terület

A 0581/17 helyrajzi számú ingatlan „a” alrészletének rendeltetését kéri mezőgazdaságiból (Má-r jelű rekreációs alövezet) iparra módosítani a tulajdonos a megváltozott tevékenységi kör miatt. A 89759 azonosító számú lelőhelyen a szarmata és Árpád-kori edénytöredékek leginkább a Németh László utca közvetlen szomszédságában kerültek elő. A tervezési területre ugyan minden bizonnyal kiterjed a lelőhely, de a felszíni leletek alapján annak területe kevésbé lehet fedett. A felszín alatt lévő régészeti emlékek megóvása érdekében az esetlegesen a tervezési területen tervezett, földmunkával járó változtatások megkezdése előtt meg kell keresni a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot.

31. sz. tervezési terület

Indítványában a hatóság a Dózsa György utca folytatásáról nyíló 0117 és a 0118/60 helyrajzi számú ingatlanokat kéri egy övezetbe sorolni a „Kkö” övezet kiterjesztésével, a vízműtelep víztározójának elhelyezése végett. A tervezési terület érinti a 39739 azonosító számú régészeti lelőhely területét. A lelőhelyen 2015-ben elvégzett, negatív eredményű próbafeltárás, és az erről készült, adatgyűjtéssel kiegészített jelentés tanúsága szerint a terület nagyon lapos, a Vízműtelep építésekor földet hoztak ide, feltöltés céljából. Legvalószínűbben akkor kerülhettek ide szarmata sírokból származó tárgyak, bár természetesen a valós régészeti érintettséget sem lehet teljes mértékben kizárni. A felszín alatt lévő régészeti emlékek megóvása érdekében az esetlegesen a tervezési területen tervezett,

földmunkával járó változtatások megkezdése előtt meg kell keresni a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot.

37. sz. tervezési terület

Gyopáros újabb osztású üdülőtérületeinek lakóövezeti átsorolása (Gyopárosi úttól keletre) előnyösebb lehet, segítheti a városrész beépülését, a még be nem épült telkek értékesítését. A tervezési terület két, kisebb kiterjedésű régészeti lelőhelyet is érint. A 71543 azonosító számú lelőhely kiterjedése a régészeti terepi adatgyűjtés szempontjából kedvezőtlen körülmények miatt teljesen bizonytalan, míg a 82107 azonosító számú lelőhelynek nem csupán a kiterjedésének a meghatározása, hanem a korszakbeli besorolása sem lehetséges. A lakóövezeti átsorolást lényegében nem befolyásolják a régészeti lelőhelyek, ám a két lelőhely aktuálisan nyilvántartott kiterjedését érintő, földmunkával járó változtatások megkezdése előtt meg kell keresni a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot.

47. sz. tervezési terület

Orosháza 0693/4 és 0693/9 helyrajzi szám alatti telkeket üvegházak építése miatt a tevékenységhez és építéshez megfelelő építési övezetbe szükséges besorolni. A két telek beolvad majd a 0693/15 helyrajzi számú telekbe, amely jelenleg is Km mezőgazdasági üzemi besorolású. A tervezési terület érinti a 1447 azonosító számú lelőhelyet, amelynek a területén legutóbb 2011-ben zajlott régészeti megfigyelés. A jelentés tanúsága szerint további régészeti lelőhelyek kevésbé ismertek a lelőhely közvetlen környezetéből. Vélhetően azért, amiért a Szőlő városrészben sem kerültek elő eddig régészeti lelőhelyek a homokháton, azokat ugyanis inkább művelés alá fogták. A régészeti lelőhely aktuálisan nyilvántartott kiterjedését érintő, földmunkával járó változtatások megkezdése előtt meg kell keresni a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot.

53. sz. tervezési terület

A Dózsa György utca 66. alatti családi ház előkertjében a tulajdonos üzlethelyiséget szeretne létesíteni. A tervezési terület érinti a 82097 azonosító számú régészeti

lelőhely területét. A lelőhelyen 2004-ben elvégzett leletmentés során előkerült Árpád-kori kemence sütőfelülete a jelenlegi felszíntől számított 150 cm-es mélységben volt megfigyelhető a jelentésben is dokumentált vastag, újkori és modern feltöltés miatt. A kis mélységet érintő földmunkák ezen a területen nagy valószínűséggel nem érik el a régészeti objektumok jelentkezési szintjét, így tervezett beruházás valószínűleg csak csekély mértékben veszélyezteti a felszín alatt lévő régészeti emlékeket. A régészeti lelőhely aktuálisan nyilvántartott kiterjedését érintő, földmunkával járó változtatások megkezdése előtt meg kell keresni a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot.

Összefoglalás

Orosháza területén számos régészeti lelőhelyet tartunk nyilván, amelyek az emberiség és a magyarság történetének, települési viszonyainak, életmódjának fontos bizonyítékai. Bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani a földben rejlő régészeti emlékanyagra. A kedvező településföldrajzi adottságok miatt régészeti leletek váratlan előkerülése a település közigazgatási területének nagy részén várható, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés.

A településrendezési terv feladata, hogy abban kifejezésre jusson a régészeti örökség feltárásának, dokumentálhatóságának mindenkori biztosítása, védelme. A település lakóinak a fent leírt, a régészeti emlékek megmentését szolgáló korlátozások nemcsak hátrányt jelentenek, hanem hasznot is, hiszen a saját lakóhelyük múltját csak a régészeti feltárások segítségével ismerhetik meg jobban. Egy-egy előkerülő, jelentősebb lelet, vagy objektum bemutatása általában helyben is megvalósítható. Ez pedig összhangban van azokkal a térségfejlesztési törekvésekkel, alapelvekkel, amelyek szerint a turizmus fejlesztése kitörési pontja lehet egy-egy településnek.

Felhasznált források:

Felhasznált adattári adatok:

- Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ. közhiteles lelőhely-nyilvántartása (FK)
- Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattára
- Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum Adattára
- Nagy Gyula Területi Múzeum Adattára

Felhasznált térképészeti adatok:

- EOVI 1:10 000 topográfiai térkép, 38-312; 38-313; 38-314 térképlapok.
- sztereografikus 1:10 000 topográfiai térkép
- Első Katonai Felmérés. CD-ROM, Arcanum kiadó, 2004.
- Második Katonai felmérés. CD-ROM, Arcanum kiadó, 2005.

Nyilatkozat

Alulírott Liska András, örökségvédelmi szakértő (Engedély szám.: OKM 3586-3/2009; nyilvántartási szám.: OKM Sz-6/2009) ezúton nyilatkozom arról, hogy az örökségvédelmi hatástanulmányban szereplő adatok a valóságnak megfelelnek, a javasolt régészeti megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá, hogy a tanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem.

Szarvas, 2016. december 21.

Liska András
régész, örökségvédelmi szakértő
Szakértői nyilvt.: OKM Sz-6/2009

Orosháza határában, az 27; 31; 37; 47; 53. sz. tervezési területeken ismert régészeti lelőhelyek összefoglaló táblázata

MEGYE	HELYSÉG	Lh. szám	azonosító szám	NÉV	EOV tklap	Tervezési Terület
Békés	Orosháza	187	89759	Gyökeresi kertészet	38-313	27
Békés	Orosháza	17	39739	Vízműtelep	38-314	31
Békés	Orosháza	122	71543	Jácint u. 17/A	38-313	37
Békés	Orosháza	157	82107	Tátika utca 5.	38-313	37
Békés	Orosháza	1	1447	Monor, Farkas-tanya	38-312	47
Békés	Orosháza	156	82097	Családsegítő udvara	38-314	53